

УДК 35:172.4

*В. Ю. Степанов,*д. держ. упр., проф., декан факультету управління та бізнесу ХДАК,
м. Харків

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Стаття присвячена концептуальному розгляду проблем інформаційної безпеки у складі державної інформаційної політики. Розкриваються проблеми загальносистемного характеру, пов'язані з відсутністю наукового обґрунтування і практичної апробації політики й методології інформаційної безпеки в контексті державної інформаційної політики. Означено основні напрями подальших досліджень інформаційної безпеки як складової державної інформаційної політики.

Ключові слова: інформаційна безпека, державна інформаційна політика, інформаційне суспільство.

Постановка проблеми. Суттєвий прогрес і поширення інформаційних технологій, глобальний характер систем масової комунікації призвели до утворення глобального інформаційного простору, який змушує світову спільноту, кожна державу швидко орієнтуватися та адаптуватися у сучасному інформаційному середовищі. Світове співтовариство в цих умовах усвідомило, що міжнародна інформаційна безпека є проблемою, розв'язання якої суттєво впливає на існування людства. Тобто з розвитком і поширенням інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери життєдіяльності надзвичайної значимості набувають питання забезпечення інформаційної безпеки, визнаної в нашій країні однією з найважливіших складових національної безпеки, як багаторівневої проблеми державної інформаційної політики. Відзначимо, що у загальних засадах Конституції України, а саме ст. 17, наголошено, що інформаційна безпека є найважливішою функцією держави, справою всього Українського народу [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження інформаційної безпеки в складі державної інформаційної політики припускає вирішення цілого комплексу питань загальнонаукової властивості. При цьому важливим стає не

лише з'ясування сутнісних рис, функцій державної інформаційної політики в області інформаційної безпеки, але і виявлення основних чинників, що впливають на неї. Цьому присвячені різнопланові праці А. В. Герасімова, О. Н. Забузова, Б. В. Коваленко, А. В. Костіна, А. А. Кочеткова, В. Ф. Коломійця, А. В. Манойло, А. І. Марущака, С. А. Модестова, В. Ф. Ніцевіча, О. В. Олійника, О. В. Сосніна, Н. Н. Панаріна, А. І. Пірогова, А. І. Позднякова, Г. Г. Почепцова та ін.

Науковці, використовуючи міждисциплінарний комплексний підхід при розробці різних аспектів проблеми безпеки, позитивний світовий і вітчизняний досвід її забезпечення, у своїх роботах розширили дослідне поле, запропонували рекомендації щодо зміцнення безпеки країни. Оскільки питання національної безпеки України є предметом окремих досліджень, то у даній роботі наша увага буде зосереджена на розгляді інформаційної безпеки як складової державної інформаційної політики.

Мета статті – розглянути інформаційну безпеку як складову державної інформаційної політики в єдиному інформаційному просторі.

Виклад основного матеріалу. Аналіз законодавства України [2–12] показав, що до основних проблем забезпечення інформаційної безпеки належать проблеми загальносистемного характеру, пов'язані з відсутністю наукового обґрунтування і практичної апробації політики і методології інформаційної безпеки в контексті державної інформаційної політики.

Так, згідно Доктрини інформаційної безпеки [12], інформаційна безпека України, як невід'ємна складова сфери національної безпеки, є комплекс соціально-економічних, морально-політичних, духовно-ідеологічних і військово-стратегічних ініціатив, що підкоряються жорсткій логіці державних інтересів. У Концепції національної безпеки України [9] та Законі України «Про основи національної безпеки» [5] розглядаються основні напрямки забезпечення безпеки в інформаційній сфері, під якою часто розуміють інформаційну безпеку як складову національної безпеки України. Слід зазначити, що ці поняття не є тотожні за змістом. Під інформаційною сферою

на змістовному рівні слід розуміти безпосередньо інформацію та сферу її обігу. Тобто, безпека інформаційної сфери – це стан захищеності інформації та сфер її створення, накопичення, зберігання, оброблення, розповсюдження і використання. Захист інформації – це комплекс заходів, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки.

На жаль, у процесі побудови теоретичних моделей інформатизації в Україні та інформаційного суспільства питання інформаційної безпеки часто відтісняються на другий план. Можливо тому, що в національному законодавстві є два різні за своєю суттю визначення поняття «інформаційна безпека» – в Законі України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» [6] та в Законі України «Про телекомунікації» [7].

У першому Законі [6] законодавче визначення цього поняття ототожнюється з поняттям «інформаційна безпека України», а саме: «інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації».

У другому Законі [7] визначення інформаційної безпеки стосується не так інформаційної безпеки України, як безпеки узагальненої технічної системи, якою є телекомунікаційна мережа, а саме: «інформаційна безпека телекомунікаційних мереж – це здатність телекомунікаційних мереж забезпечувати захист від знищення, перекручення, блокування інформації, її несанкціонованого витоку або від порушення встановленого порядку її маршрутизації».

У Законі України «Про інформацію» [4], який є базовим щодо нормативного закріплення інформаційної сфери держави, визначення інформаційної безпеки немає, а в Законі України «Про основи національної

безпеки України» [5], який є основним орієнтиром забезпечення безпеки нашої держави, системну сутність інформаційної безпеки подано як невід'ємну складову національної безпеки України без точного визначення цього поняття. Крім того, в цьому законі замість поняття «інформаційна безпека України» використовується поняття «національна безпека України в інформаційній сфері». У Законі України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [3], який є одним із основних для забезпечення інформаційної безпеки держави у сфері інформатизації та телекомунікацій, поняття інформаційної безпеки також не визначено, хоча широко вжито та визначено в різних відтинках поняття «захист інформації».

Поняття «інформаційна безпека України» широко застосовується в Конституції України [1] та низці інших нормативно-правових актів, підготовлених та затверджених Верховною Радою, Президентом України, Кабінетом Міністрів, центральними органами виконавчої влади. Так, Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [2] проголошує, що «інформаційна безпека є невід'ємною частиною політичної, економічної, оборонної та інших складових національної безпеки». Воєнна доктрина України [8] прямо вказує, що «здійснення заходів щодо забезпечення інформаційної безпеки» є одним із основних завдань Збройних сил України в мирний час.

Таким чином, розвиток і вдосконалення системи гарантування інформаційного суверенітету та інформаційної безпеки держави, запобігання злочинам у сфері інформаційних технологій, забезпечення реалізації конституційних прав громадян на свободу слова та інформації, розвиток державного інформаційного ресурсу, захист інформаційної безпеки та національних інтересів в інформаційній сфері наголошується державою як пріоритетні завдання державної інформаційної політики. Але усвідомлюючи всю серйозність нових потенційних загроз національних інтересів в інформаційній сфері, на нашу думку, для вирішення завдань XXI ст. слід багато в чому переглянути концептуальні норми щодо інформаційної безпеки в

контексті державної інформаційної політики, розпочати нову розробку довгострокових державних програм, спрямованих на забезпечення інформаційної безпеки держави, передусім її важливих інфраструктур, визначити організаційні засади.

Отже, організація сучасної інформаційної безпеки держави є, безперечно, складним, системним, багаторівневим феноменом, на стан, динаміку й перспективи розвитку якого безпосередньо впливають багато зовнішніх і внутрішніх чинників, найважливішими з яких є: політична обстановка у світі; наявність потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз; стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни; внутрішньополітична ситуація.

Слід відзначити, що на межі третього тисячоліття було сформульовано твердження, що інформаційна безпека виходить на перше місце в системі національної безпеки, у зв'язку з цим стало доцільним розглядати інформаційну безпеку як складову державної інформаційної політики. Разом з цим, інформаційна безпека є самостійною складовою національної безпеки і в цьому проявляється її подвійний характер. Це обумовлюється наступним:

– прагненням кожної держави реалізувати та захистити власні національні інтереси, що направлені на формування та накопичення національного інформаційного потенціалу в умовах глобалізації світових інформаційних процесів;

– необхідністю не лише розвивати й посилювати національний інформаційний потенціал, але й захищати від широкого спектру існуючих та потенційних інформаційних загроз;

– існуванням реальної потреби в захисті всіх суб'єктів інформаційних стосунків від можливих негативних наслідків упровадження та використання інформаційних технологій;

– наявною можливістю інформаційного тиску на Україну, навіть інформаційної агресії з боку розвинутих країн світу з метою одержання односторонніх переваг в політичній, економічній, військовій та інших сферах, а

також інформаційного впливу на свідомість і підсвідомість індивідів, на сім'ю, суспільство й державу, що загрожує національній безпеці країни.

На нашу думку, адекватний з методологічної точки зору підхід до проблем інформаційної безпеки повинен починатися з виявлення суб'єктів інформаційних відносин та інтересів цих суб'єктів, пов'язаних з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. У цьому випадку предметом методології інформаційної безпеки є дослідження способів, методів, засобів і каналів реалізації загроз національним інтересам на інформаційному рівні та їх своєчасного виявлення, запобігання і нейтралізації. Тобто методологічною основою визначення поняття «інформаційна безпека» має бути віднесення категорії «безпека» не до самої інформації, хоча інформаційна безпека і пов'язана з нею, а до суб'єктів інформаційного середовища – фізичних та юридичних осіб, які беруть участь в інформаційному процесі.

Забезпечення безпеки в аспекті врахування інтересів суб'єкта інформаційних відносин є процес створення сприятливих умов діяльності, цілеспрямоване формування (отримання, знаходження) умов, за яких реалізовувалися б його інтереси, здійснювалися б поставлені ним цілі. При цьому найважливішою підставою цілеспрямованої діяльності в галузі інформаційних відносин є його цінності їх учасників. Забезпечення безпеки суб'єкта є процес оволодіння суб'єктом необхідними умовами власного існування. Це, в свою чергу, означає, що безпека передбачає створення таких умов, в яких суб'єкти, як мінімум, зберігають і відтворюють свої цінності.

Спектр інтересів суб'єктів, пов'язаних з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, можна розділити на наступні категорії: забезпечення доступності, цілісності і конфіденційності інформації і підтримуючої інфраструктури. Мета заходів у сфері інформаційної безпеки – захистити інтереси суб'єктів інформаційних відносин [15]. Інтереси ці різноманітні, але всі вони сконцентровані навколо трьох основних аспектів: доступність, цілісність та конфіденційність. У цьому контексті інформаційну безпеку можна трактувати і як відсутність неприпустимого ризику, пов'язаного

із заподіянням прямого або непрямого збитку підприємству, установі (фізичній особі), викликаного порушенням конфіденційності, цілісності та доступності інформації [13. с. 28].

Отже, інтереси особистості в інформаційній сфері полягають в реалізації конституційних прав людини і громадянина на доступ до інформації, на використання інформації в інтересах здійснення не забороненої законом діяльності, фізичного, духовного та інтелектуального розвитку, а також у захисті інформації, що забезпечує особисту безпеку.

Інтереси суспільства в інформаційній сфері полягають у захисті життєво важливих інтересів особистості в цій сфері, забезпеченні реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина в інтересах зміцнення демократії, створенні правової соціальної держави, досягненні і підтримці суспільної злагоди, в духовному оновленні України, досягненні і підтримці громадської згоди, підвищенні творчої активності населення.

Інтереси держави в інформаційній сфері визначаються створенням умов для гармонійного розвитку української інформаційної інфраструктури, для реалізації конституційних прав і свобод людини та громадянина у сфері отримання інформації, користування нею з метою забезпечення непорушності конституційного ладу, суверенітету і територіальної цілісності України, встановлення політичної, економічної та соціальної стабільності, в безумовному забезпеченні законності і правопорядку, розвитку рівноправного і взаємовигідного міжнародного співробітництва на основі партнерства [14].

Відзначимо, при забезпеченні інформаційної безпеки на основі врахування національних інтересів України в інформаційній сфері необхідно формувати стратегічні та поточні завдання внутрішньої і зовнішньої політики держави [16]. Як показує аналіз стану інформаційної безпеки України, її рівень, значною мірою, не відповідає потребам особистості, суспільства і держави. Очевидно, що державна інформаційна політика в аспекті інформаційної безпеки багато в чому буде залежати як від правильного вибору пріоритетів у

наукових дослідженнях, так і від розробки адекватних наукових моделей і підходів до вирішення зазначених проблем.

Висновки. Підходи до дослідження інформаційної безпеки в складі державної інформаційної політики та визначення поняття «інформаційна безпека» дають змогу розглядати дану проблему комплексно та системно. До цієї точки зору, найприйнятнішим є інтегральний підхід, який дає можливість зробити висновок, що інформаційна безпека не може розглядатися лише в якості окремого стану. Безперечно, вона є і властивістю, і атрибутом інформаційного суспільства, і діяльністю, і результатом діяльності людини, спрямованої на забезпечення певного рівня безпеки в інформаційній сфері.

Держава є визначальним і провідним суб'єктом політики. Вона має монополію на насильство як засіб політичного панування і володіє значним набором засобів впливу на поведінку всіх членів суспільства, а також матеріальними, технічними і кадровими ресурсами для реалізації своєї політики. У зв'язку з цим усі органи держави тією чи іншою мірою беруть участь в діяльності щодо забезпечення інформаційної безпеки.

Враховуючи, що інформаційні системи та інформаційні ресурси створюються і використовуються усіма органами держави, в системі забезпечення інформаційної безпеки особливу роль грають ті органи влади держави, які виконують керівні та координуючі ролі, від оптимального визначення компетенції яких істотною мірою залежить інформаційна безпека країни, що породжує мету подальших сучасних досліджень.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Закон України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» із змінами, внесеними згідно із Законом № 3421-IV (3421-15) від 09.02.2006 р. – № 22. – Ст. 199.
3. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» від 31.05.2005 р. № 2594 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 26. – Ст. 347.
4. Закон України «Про інформацію» від 02.10.1992 р. № 2657 // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650, зі змінами згідно Закону України від 13.01.2011 р. № 2938-VI «Про внесення змін до Закону України «Про інформацію».
5. Закон України «Про основи національної безпеки України» // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

6. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» : від 09.01.2007 р. № 537 // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
7. Закон України «Про телекомунікації» // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
8. Закон України «Про оборону України» в редакції Закону від 11.05.2007 р. № 1014-V.
9. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України : Постанова Верховної Ради України від 18.07.1995 р. № 532-95-п (Із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 1849 (1849-98-п) від 23.11.1998 р.) // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 10. – Ст. 85.
10. Указ Президента України «Про деякі заходи щодо захисту держави в інформаційній сфері» (22.04.1998 р.)
11. Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 21 березня 2008 р. «Про невідкладні заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки України» від 23.04.2008 р. № 377/2008 // Відомості Верховної Ради, 2008.– №4. – Ст. 102.
12. Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 8.07.2009 р. № 514/2009.
13. Губенков А. А. Информационная безопасность / А. А. Губенков, В. Б. Байбурин. – М. : «Новый издательский дом», 2005. – 128 с.
14. Кузьменко Б. В. Захист інформації. Ч. 1. Організаційно-правові засоби забезпечення інформаційної безпеки / Б. В. Кузьменко, О. А. Чайковська. – К. : Вид. відділ КНУКІМ, 2009. – 83 с.
15. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський. – К. : КНТ, 2006. – 280 с.
16. Нижник Н. Р. Національна безпека України (методологічні аспекти, стан і тенденції розвитку) / Н. Р. Нижник, Г. П. Ситник, В. Т. Білоус ; Укр. Акад. держ. упр. при Президентові України, Акад. держ. податк. служби України. – К. : Преса України, 2000. – 304 с.

Stepanov V. Yu. Information security as an element of state information policy.

The article is devoted to the conceptual consideration of issues of information security as part of state information policy. In the article, the author reveals the issues of general system nature, related to the lack of scientific justification and practical approbation of policy and methodology of information security in the context of state information policy. The main areas for further research of information security as part of state information policy are stated.

Key words: information security, state information policy, information society.

Надійшла до редколегії 15.11.2016 р.